

Reactie op rapport 'Ruimte voor ouderen, met een inspirerende leefomgeving en mobiliteit als basis'

Afgelopen 8 februari heeft de Raad voor Ouderen (RvO) zijn adviesrapport 'Ruimte voor ouderen, met een inspirerende leefomgeving en mobiliteit als basis' aangeboden aan de DG Langdurige zorg en de DG Mobiliteit.¹ Dit advies is tot stand gekomen op verzoek van het ministerie van Volksgezondheid Welzijn & Sport (VWS) en het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW). De centrale vraag in het adviesrapport was: 'wat is voor ouderen een gewenste leefomgeving waarin het prettig bewegen en verplaatsen is en waarin belangrijke activiteiten bereikbaar zijn?'

Met veel dank is het advies van de RvO door de beide ministeries in ontvangst genomen. Het adviesrapport, de toelichting daarop en het gezamenlijk gesprek hierover hebben beide ministeries inzichten opgeleverd over de gewenste leefomgeving voor ouderen en vormen input voor toekomstige beleidsvorming. Hieronder wordt inhoudelijk ingegaan op de verschillende adviezen van de RvO.

Door de RvO worden diverse adviezen gedaan om ervoor te zorgen dat ouderen participeren bij het ontwerp en inrichting van de leefomgeving en dat ouderen makkelijker en veilig kunnen bewegen en elkaar kunnen ontmoeten. De RvO benadrukt daarbij ook dat het OV de mogelijkheden voor ontmoeting en bewegen mede bepaalt.

In onze reactie wordt eerst ingegaan op de bijdrage van mobiliteit en leefomgeving op bewegen, gezondheid en zelfstandig blijven wonen. Daarna wordt gekeken naar de adviezen die gaan over de planvorming om de leefomgeving te verbeteren en het betrekken van ouderen daarbij. Vervolgens wordt meer specifiek ingegaan op de rol van mobiliteit in een aantrekkelijke leefomgeving. Tot slot wordt ingegaan op vragen rondom digitalisering.

1. De bijdrage van mobiliteit en leefomgeving op bewegen, gezondheid en zelfstandig blijven wonen

De Raad van Ouderen geeft aan dat veiligheid, mobiliteit op maat en een stimulerende leefomgeving zorgen voor meer beweging en eraan bijdragen dat mensen langer zelfstandig kunnen blijven wonen (actiepunten 12, 13 en 14). De RvO benadrukt het belang van het hebben van een centrale plek voor ontmoeting, informatie en advies voor een aantrekkelijke leefomgeving (actiepunt 3);

We onderschrijven deze adviezen, c.q. standpunten, van de RvO: de inrichting van de leefomgeving en de bereikbaarheid van voorzieningen bepalen mede of mensen meer naar buiten komen en elkaar (toevallig) ontmoeten. Het (blijven) bewegen en ontmoeten is van groot belang voor de gezondheid en de kwaliteit van leven. Daarbij geldt ook dat wat goed is voor het hart goed is voor het brein. (Blijven) bewegen zorgt voor minder hart- en vaatziekten en kan het risico op dementie verminderen.

Het zorgt ook voor minder eenzaamheid. De inrichting van de wijk heeft gevolgen voor de cohesie in een wijk: door ruimte te geven aan ontmoeting ontstaat een netwerk van burens en buurtgenoten die elkaar informeel kunnen steunen. Het bevorderen van dit sociale contact kan op verschillende manieren. Bij de ontwerpprijsvraag "Who Cares" van het College van Rijksadviseurs in 2017, die gericht was op een betere inrichting van wijken voor ouderen gingen verschillende inzendingen in op bewegen en ontmoeten in de buurt. Naar aanleiding van de prijsvraag zijn er nu in enkele steden

¹ De RvO bestaat uit 20 leden afkomstig uit acht regionale ouderennetwerken (2 leden per regio) en drie seniorenorganisaties (ANBO-PCOB, SOM.nl, Koepel Gepensioneerden).

“Michi-Noeki’s”. Een Michi-Noeki is een plek in de wijk waar je weet dat je even kunt uitrusten, een kopje koffie kunt drinken met andere bewoners of naar de wc kunt. In de publicatie ‘Ontwerp van Ontmoeten’ van Platform31 wordt ingegaan op de verschillende momenten dat mensen elkaar (toevallig) kunnen ontmoeten in de buurt, op de route van straat naar huis en in het woonblok. Een voorbeeld hiervan is de renovatie van de Wilton flats in Schiedam. Hier zijn bij de renovatie galerijen verbreed zodat mensen een bankje neerzetten bij de voordeur, en is een verbinding gemaakt tussen de galerij op de begane grond en de binnentuin, zodat de binnentuin ook meer gebruikt wordt en mensen elkaar daar ontmoeten.

Een mooi voorbeeld van een centrale plek voor ontmoeting, informatie en advies is bij de gemeente Roden. Hier is gekeken hoe voorzieningen in het dorp meer bij elkaar konden worden gebracht. Bij de mobiliteitshub is er een multifunctioneel gebouw, waar o.a. een bibliotheek is gevestigd. Dit zorgt ervoor dat deze plek ook een ontmoetingsplek is geworden. Gemeenten kunnen ontmoeting ook op een andere manier vorm geven. Zo kunnen ook de ontmoetingsruimte bij geclusterde zorggeschikte woningen deze functie vervullen, waarbij de buurt wordt betrokken bij de activiteiten in de ontmoetingsruimte van de geclusterde woonvorm.

De afstand tot voorzieningen, zoals deze ontmoetingsplekken, bepaalt of en hoe mensen daar kunnen komen. Toegankelijk (kleinschalig/aanvullend) openbaar vervoer wordt voor ouderen die niet (meer) met de auto kunnen steeds belangrijker. Later in deze brief zal ik verder ingaan op mobiliteit en toegankelijk OV.

2. Planvorming om de leefomgeving te verbeteren en het betrekken van ouderen daarbij

Op het terrein van planvorming en de participatie van ouderen daarbij adviseert de RvO

- *het maken van een wijkschouw om te komen tot een verbeterplan en het inventariseren op welke wijze wijken ouderenproof kunnen worden gemaakt (actiepunten 1 en 11);*
- *het hanteren van maatwerk bij de inrichting van een woonwijk (actiepunten 4);*
- *het betrekken van ouderen bij de opzet en inrichting van de buurt en wijk en het ouderenbeleid (actiepunten 2 en 5);*

Ten aanzien van het maken van gemeentelijke plannen is allereerst het concept Besluit Versterking regie volkshuisvesting dat de minister van BZK 7 maart jl. naar de Tweede Kamer heeft gestuurd.² Hierin is opgenomen dat de gemeente onder meer maatregelen neemt om de kwaliteit van de openbare buitenruimte te verhogen, opdat de leefomgeving meer uitnodigt tot bewegen en ontmoeten. Gemeenten geven hier invulling aan in de woonzorgvisie en kunnen daarbij verbinding maken met het Wmo-beleidsplan. Zowel bij het Wmo-beleidsplan als bij de woonzorgvisie worden ouderen gevraagd om mee te denken bij het opstellen van het plan.

Gemeenten worden ondersteund bij het maken van plannen vanuit het Programma Buurtsaam. Als onderdeel van dit programma ontwikkelt het College van Rijksadviseurs (CRa, Rijksbouwmeester) hierin met ontwerpend onderzoek concrete ruimtelijke handvatten die de leefbaarheid, gezondheid en ruimte voor ontmoeting stimuleren in buurten van 6 gemeenten in Nederland. Platform31 ontwikkelt en stimuleert samen met gemeenten, wijk- en buurtnetwerken en gebiedscoalities een zorgzame leefomgeving in 8 gemeenten. Deze samenwerking wordt vertaald in een gebiedsplan of uitvoeringsprogramma. Het programma Buurtsaam is februari jl. gestart.

² Tweede Kamer 2023-2024, 36 512, nr 5.

Een wijkschouw kan een goed instrument zijn om de leefomgeving te verbeteren. Door het ministerie van VWS wordt op dit moment bekeken of een programma voor een wijkscan bij ZonMw kan worden opgezet. Er zijn goede voorbeelden van gestandaardiseerde wijkskans of wijkschouwen ten aanzien van verkeersveiligheid en toegankelijkheid. Zo is er de [Vormtoets](#) waarmee aan de hand van de belangrijkste kenmerken bepaald kan worden of de inrichting van wegen voldoet aan richtlijnen van het [Kennisnetwerk SPV](#). En de [Kennismodule Voetgangers](#) van het CROW biedt naast een uitgebreide checklist ook een quick scan: de 10 geboden looproute-schouw.

3. De rol van mobiliteit in een aantrekkelijke leefomgeving

In hoeverre mensen naar buiten gaan en andere mensen ontmoeten is ook afhankelijk van de bereikbaarheid van voorzieningen en hoe veilig het is om daar te komen.

Op het terrein van mobiliteit

- adviseerde de RvO dat aanbieders samen met de gebruikers een aantrekkelijk vervoersplan moeten maken. Dit geldt vooral op het platteland. Daarbij benadrukt de RvO dat OV een openbare nutsvoorziening moet zijn;
- benadrukt de RvO dat veilig van A naar B komen een voorwaarde is voor een aantrekkelijke leefomgeving;
- gaf de RvO aan dat ouderen zich moeten voorbereiden op een mogelijke overstap van de eigen auto naar het OV

Mobiliteit voor iedereen

Om te zorgen voor 'bereikbaarheid voor iedereen' is een [mobiliteitsvisie 2050](#) in wording, waarin veel aandacht is voor de thema's vervoersongelijkheid, multimodale hubs; innovatief collectief vervoer en actieve mobiliteit (fiets en lopen). Momenteel loopt er bijvoorbeeld een pilot in Zeeland waarin wordt onderzocht wat er allemaal bij komt kijken om openbaar vervoer, doelgroepenvervoer en deelmobiliteit om te vormen tot één aanbod.

In het [Bestuursakkoord Toegankelijkheid Openbaar Vervoer 2022-2032](#) zijn afspraken gemaakt om ervoor te zorgen dat het OV in 2040 volledig toegankelijk is voor iedereen. Concrete maatregelen zijn al genomen, zoals de beschikbaarheid van reisassistentie op alle stations waar de Nederlandse Spoorwegen (NS) stopt en de ontwikkeling van een systeem door ProRail om reizigers vooraf te informeren over de beschikbaarheid van liften op stations en de inzet van OV-ambassadeurs. Het ministerie van IenW stelt 30 miljoen euro beschikbaar om het openbaar vervoer (OV) toegankelijker te maken voor mensen met een beperking. Een deel van dit bedrag zal worden geïnvesteerd om ervoor te zorgen dat reisassistentie beschikbaar komt op alle treinstations in Nederland. Het grootste deel ervan (28 miljoen euro) is bedoeld om provincies en vervoerregio's te ondersteunen bij het toegankelijker maken van het OV. Dit omvat onder andere het (rolstoel)toegankelijk maken van buurtbussen en het aanpassen van bus- en tramhaltes.

Gemeenten kunnen tot 1 juli 2025 subsidie aanvragen waarbij hun inwoners door vrijwilligers wegwijs kunnen worden gemaakt in het OV. Inwoners kunnen geholpen worden bij vragen als: "hoe reis je met de bus of trein," "hoe werkt de OV-chipkaart of betalen met je bankpas" en "hoe werkt het als een trein uitvalt."

Veiligheid

Tot 2030 kunnen gemeenten, provincies en waterschappen subsidie aanvragen voor infrastructurele maatregelen die de verkeersveiligheid bevorderen. Wegbeheerders kunnen (in tranches) cofinanciering aanvragen op basis van een lijst met (kosten)effectieve maatregelen. De Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid (SWOV) heeft in opdracht van het ministerie van IenW onderzoek gedaan naar de verkeersveiligheidseffecten van de 2e-tranchemaatregelen van deze [investeringsimpuls verkeersveiligheid](#). Daaruit blijkt dat het aanbrengen van verlichting, de aanleg

van uitritconstructies en het doorvoeren van geloofwaardige snelheidsverlagingen (van 50 naar 30 km/u) de meest (kosten)effectieve maatregelen zijn. Bij de derde tranche zal er extra aandacht worden gevraagd voor de risicogroep ouderen en seniorproof wegontwerp. Voorbeelden van effectieve maatregelen zijn: veilige voetgangersoversteekplaatsen, sanering van onnodig geplaatste paaltjes, sanering van verticale trottoirbanden en hoogteverschillen en aanleg van een veilige fietsoversteek.

In het nieuwe meerjarenplan fietsveiligheid zitten meerdere maatregelen, gericht op het verbeteren van de fietsveiligheid van ouderen. Dit plan deelt IenW medio voorjaar 2024 ter goedkeuring met de Tweede Kamer.

Het bevorderen van lopen staat volop in de aandacht. In 2019 is het [Platform Ruimte voor Lopen](#) gestart, een initiatief van het ministerie van IenW, Wandelnet en CROW. En eind 2020 is de City Deal Ruimte voor Lopen van start gegaan. Binnen dit samenwerkingsverband tussen 8 gemeenten, Rijksoverheid en maatschappelijke partijen wordt vier jaar lang geëxperimenteerd met loopbeleid in een stedelijke omgeving. Momenteel wordt vanuit het Platform Ruimte voor Lopen & de City Deal geschreven aan een Nationaal Masterplan Lopen. Medio april 2024 wordt het Contourendocument gepubliceerd en start de uitwerking van het Masterplan dat in het najaar van 2024 gereed moet zijn.

De veiligheid voor voetgangers staat ook volop in de aandacht. Het aantal enkelvoudige ongevallen (een val en/of botsing met een obstakel) onder voetgangers neemt toe, met name onder het ook toenemende aantal ouderen. Het ministerie van IenW heeft VeiligheidNL in 2022 gevraagd om onderzoek uit te voeren naar ongevallen met voetgangers die op de Spoedeisende Hulp (SEH) terecht zijn gekomen. Tijdens het Nationaal Verkeersveiligheidscongres op 11 april 2024 zijn eerste resultaten gepresenteerd. Het onderzoeksrapport wordt rond de zomer van 2024 gepubliceerd. IenW en VWS onderzoeken gezamenlijk op welke wijze maatregelen kunnen worden gestimuleerd, waarbij de focus op een leeftijdsvriendelijke leefomgeving ligt. Daarbij kan worden gedacht aan het verspreiden van kennis, het helpen ontwikkelen van een goed onderbouwd instrument waarmee ouderen samen met de gemeente een integrale wijkshou kunnen uitvoeren en tot een verbeterplan komen, het ondersteunen van lokale aanpakken om belangrijke looproutes tussen huis en essentiële voorzieningen leeftijdsvriendelijk te maken.

Momenteel wordt in opdracht van het ministerie van IenW door VeiligheidNL, de RadboudUMC en Ergotherapie Nederland hard gewerkt aan het vertalen en aanpassen van het Stroll Safe-programma aan de Nederlandse context. Dit is een ergotherapeutische groepsinterventie gericht op het voorkomen van valongevallen van ouderen buitenshuis door middel van bewustwording van risicofactoren en het vergroten van de eigen effectiviteit in het omgaan met risico's buitenshuis. In een haalbaarheidsstudie wordt aan de hand van een procesevaluatie de uitvoerbaarheid, implementeerbaarheid en mogelijke effectiviteit van de interventie getest in de praktijk. Naar verwachting zal de rapportage begin 2025 worden opgeleverd.

BeterOud ontwikkelt binnen de [werkplaats veilige mobiliteit](#) kaarten om het gesprek aan te gaan over veilig mobiel blijven. [Voorbeelden](#) van kaarten: 'Gebruik maken van het openbaar vervoer', 'Stoppen met autorijden' en 'Veilig blijven bewegen bij dementie'.

4. Ondersteuning bij vragen rondom digitalisering

Tot slot adviseert de RvO om te voorzien in (persoonlijke) ondersteuning bij vragen rondom digitalisering.

Digitale en hybride zorg is niet meer weg te denken binnen zorg en welzijn, maar is niet voor iedereen vanzelfsprekend. 2,5 -4 miljoen mensen hebben moeite met digitale apparaten en het

digitaal regelen van alledaagse zaken. Veel aannames over deze mensen zorgen ervoor dat we niet tot de juiste oplossingen komen. Door met de mensen om wie het gaat te onderzoeken wat zij nodig hebben, komen we tot passende oplossingen.

Begin dit jaar is de kwartiermaker toegankelijke digitale zorg gestart vanuit het ministerie van VWS en BZK onder leiding van de Alliantie Digitaal Samenleven. De kwartiermaker gaat lokale praktijkvoorbeelden in kaart brengen waarin het medisch domein samenwerkt met (fysieke) ondersteuningspunten voor digitaal aanbod. Dus bijvoorbeeld hoe een huisarts patiënten die vastlopen met digitale zorg vanuit de praktijk direct kan verwijzen naar het aanbod bij de plaatselijke bibliotheek. Er is namelijk al veel aanbod beschikbaar maar de vindbaarheid is wel nog een aandachtspunt. Vanuit de verzamelde praktijkvoorbeelden zal de kwartiermaker een plan aanpak maken voor verdere opschaling. Ouderen zijn hierbij een belangrijke doelgroep en daarom willen we hen hierbij ook betrekken via belangenorganisaties zoals BeterOud. Daarnaast zijn er gesprekken vanuit het ministerie van VWS met Pharos om te kijken hoe we het bewustzijn onder zorg en welzijn professionals kunnen vergroten over de grote groep mensen waarvoor digitale zorg niet vanzelfsprekend en toegankelijk is. Tenslotte kunnen ouderen gebruik maken van de helpdesk digitale zorg. Dit is een hulplijn die ouderen kunnen bellen bij digitale zorgvragen.

In deze brief heb ik aangegeven op welke wijze ik invulling geef aan de adviezen van de RvO. Ik bedank de RvO nogmaals voor het advies en blijf graag met hen in gesprek.

Bijlage: adviezen RvO

- Actiepunt 1. Elke gemeente gaat samen met ouderen (en andere inwoners) inventariseren op welke wijze wijken 'ouderenproof' kunnen worden gemaakt. De Rijksoverheid (ministeries) verplicht gemeenten om dit te realiseren.
- Actiepunt 2. Ouderen participeren actief in de opzet en inrichting van hun buurt en wijk. Nemen hiertoe zelf initiatieven; overheden nodigen hiertoe uit, stimuleren en faciliteren.
- Actiepunt 3. Een centrale plek voor ontmoeting, informatie en advies in ieder dorp en elke wijk is het noodzakelijke uitgangspunt voor een aantrekkelijke leefomgeving.
- Actiepunt 4. Maatwerk is het uitgangspunt voor de inrichting (inclusief de voorzieningen) van een woonwijk of dorp.
- Actiepunt 5. Om het voorzieningenniveau op peil te brengen/houden in vooral (kleine) dorpen zijn nieuwe, onconventionele, creatieve oplossingen noodzakelijk met als uitgangspunt een goede leefomgeving, duurzaamheid, samenredzaamheid en continuïteit.
- Actiepunt 7. Het Openbaar Vervoer is een openbare nutsvoorziening, geen markt. Het moet als zodanig worden ingericht en aangeboden.
- Actiepunt 8. Ouderen moeten zich tijdig voorbereiden op een mogelijke overstap van de eigen auto naar het OV; ervaring opdoen en zich oriënteren op de mogelijkheden in de eigen omgeving zodat ze mobiel kunnen blijven. Voorlichting van OV-bedrijven kan hierbij helpen.
- Actiepunt 9. Aanbieders van OV moeten – vooral op het platteland - samen met de gebruikers een aantrekkelijk vervoersplan maken dat passend en flexibel OV biedt.
- Actiepunt 10. Op een goede, veilige manier van A naar B kunnen komen is een belangrijke voorwaarde voor een aantrekkelijke, stimulerende leefomgeving van ouderen en verdient veel meer aandacht in het kader van ouderenbeleid.
- Actiepunt 11. Een wijkshouw met de ouderen uit een buurt of wijk (initiatief vanuit de gemeente) geeft inzicht in de problemen en ergernissen die ouderen in hun fysieke omgeving tegenkomen, met een verbeterplan als resultaat, zodat de omgeving 'ouderenproof' kan worden.
- Actiepunt 12. Veiligheid, regelmatig onderhoud, beheer en handhaving dragen bij aan een uitnodigende fysieke omgeving voor ouderen en stimuleert hen om te gaan bewegen en dat te

blijven doen. Betrek hierbij ook het VN-verdrag Handicap en de LIA (lokale inclusie-agenda).

- Actiepunt 13. Een inspirerende leefomgeving en mobiliteit op maat vormen de basis voor de positieve gezondheid zeker ook die van ouderen.
- Actiepunt 14. Om goed invulling te kunnen geven aan 'zelf-thuis-digitaal' zijn een aantrekkelijke, stimulerende leefomgeving en mobiliteit op maat noodzakelijke voorwaarden.
- Actiepunt 15. Ouderenparticipatie is een noodzakelijke voorwaarde voor het ontwikkelen van goed en effectief gemeentelijk ouderenbeleid – ook op het gebied van leefomgeving en mobiliteit.